

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЙ ТЕМЫ НИР

УДК 339.138.021:353

І. В. Заблодська,

*д-р екон. наук,
директор,*

Н. І. Горячих,

*канд. екон. наук,
старший науковий співробітник,*

Г. М. Маслова,

*канд. екон. наук,
старший науковий співробітник,*

О. В. Погарцев,

*канд. екон. наук,
старший науковий співробітник,*

*Луганська філія
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України,*

В. В. Разумцев,

*канд. екон. наук,
проректор з економічних питань,
Луганський аграрний університет*

МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ)

Процес збалансованого розвитку регіонів є надзвичайно складним і характеризується сьогодні невідповідністю між накопиченим економічним потенціалом території та його використанням. Тобто не ефективно використовується наявний виробничий, трудовий та інші потенціали території у співставленні з потребами регіонального соціуму. Тому стратегічною метою збалансованого розвитку регіонів є подолання протиріччя між обсягами виробництва в регіоні (імпорту і експорту) та потребами населення регіону.

Сутність збалансованого розвитку регіонів полягає в ефективному використанні та накопиченні існуючого економічного потенціалу території, формуванні таких пропорцій господарчого комплексу регіону, при яких поряд зі спеціалізованими галузями розвивалися такі, які сприяли би та забезпечували потреби регіонального соціуму, поліпшували якісні й кількісні характеристики життя населення.

Оскільки ринкова економіка як тип господарювання не викликає супротиву, як стратегічний пріоритет розвитку України, то своєчасним завданням є застосування маркетингового (**market — ринок**) підходу до збалансованого розвитку регіону. Отже, для

вирішення поставленої проблеми висунуто *наукову гіпотезу*, відносно якої науково-практичні положення та рекомендації щодо збалансованого розвитку регіону мають ґрунтуватися на засадах маркетингу. Саме маркетинг, як функція регіонального управління, має бути застосовано на макро- та мікрорівнях менеджменту, використовуватися як ділова філософія та дієвий інструмент бізнесу і влади пристосування регіонального виробництва до потреб і вимог споживачів, які мешкають у регіоні.

Маркетинговий підхід до збалансованого розвитку регіону передбачає використання відповідних маркетингових інструментів (способів, методів), які сприяють: виробництву продукції на основі знання потреб регіональних споживачів, ринкової ситуації та реальних можливостей відповідного виробництва; найбільш повному задоволенню потреб споживача; ефективній реалізації продукції та послуг на конкретних ринках регіону на основі всебічного врахування попиту і пропозиції; забезпеченню довготривалої дієздатності виробничо-комерційних підприємств, фірм та організацій на основі використання інноваційних доробок.

© І. В. Заблодська, Н. І. Горячих, Г. М. Маслова,
О. В. Погарцев, В. В. Разумцев, 2011

Збалансований розвиток регіону, як рівноприсорнений рух продуктивних сил у часі та просторі, значною мірою залежить від ефективності використання наявного на даній території потенціалу. Кожен регіон є цілісною, відносно самостійною територіально-господарською одиницею і концентрує на своїй території певний комплекс ресурсів (виробничих, трудових, фінансових та інших) від характеру, структури та ступеня використання яких залежить збалансований розвиток регіону. Деформацію структури виробництва регіону спричиняє недостатній рівень використання наявних ресурсів, який стримує і знижує ефективність виробничої діяльності, зменшує місткість регіонального ринку праці і фінансові потоки, що потребує розробки і впровадження виважених маркетингових інструментів щодо оцінки та підвищення ефективності використання економічного потенціалу регіону.

Проблему досягнення збалансованого розвитку регіонів України досліджували багато фахівців з регіональної економіки. Свої думки і пропозиції вони висловлювали в наукових публікаціях, серед яких найбільш відомими є роботи Л. Г. Мельник, Т. С. Максимової, В. М. Гончарова, Б. Н. Кузик, В. С. Загорського, В. Е. Хаустова, Н. В. Апатової, Н. М. Ветрової, С. П. Наливайченко, М. Н. Нагорської [1–8] та ін.

Наведені публікації містять обґрунтовані заходи і пропозиції щодо підвищення рівня збалансованості розвитку регіонів України, але не передбачають маркетингові заходи, які сприяють підвищенню економічного потенціалу регіону і збалансованому розвитку регіонів України як підґрунтя поліпшення добробуту населення.

Визначенню сутності та змістовності економічного потенціалу регіону присвячено значну кількість наукових досліджень зарубіжних учених-економістів [9–13].

У той же час у даних роботах наведено безліч методик аналізу та оцінки економічного потенціалу регіону, але потенціал регіону, як об'єкт дослідження, знаходиться в постійному динамічному розвитку і потребує врахування вимог ринку, які постійно змінюються, тому і методики оцінки повинні удосконалюватися, тобто враховувати ці зміни, а не тільки констатувати їх наявність.

Серед досліджень українських учених-економістів, які всебічно розглядають методологічні засади оцінки та підвищення економічного потенціалу регіону (або підприємств) можна виділити багато праць [18–25].

Як свідчить аналіз вітчизняної наукової літератури, найбільшу увагу науковці приділяють визначенню та оцінці потенціалу підприємства за допомогою системи показників, але які не враховують маркетинговий аспект, як інструменту підвищення еко-

номічного потенціалу і збалансованого розвитку регіону. Вищевикладене доповнює актуальність і визначає необхідність проведення дослідження за структурою та запропонованим планом дослідження.

Глибока трансформація соціально-економічних відносин, що відбувається в Україні, обумовлює необхідність дослідження і осмислення збалансованого розвитку регіонів насамперед тому, що структура економіки регіонів та їх інфраструктурне забезпечення *не відповідає завданням ринкової економіки та має негативні характеристики.*

Реальний ВВП за 2009 р. порівняно з 2008 р. скоротився на 15,1 %, номінальний ВВП за звітний період склав 914,7 млрд грн. Скорочення виробництва валової доданої вартості у 2009 р. порівняно з 2008 р. відбулося в будівництві (на 45,9 %), переробній промисловості (26,6 %), торгівлі (15,7 %), виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (11,7 %), добувній промисловості (10,5 %), транспорті та зв'язку (на 9,1 %). Рівень зареєстрованого безробіття на 1 липня 2010 р. становив 1,4 % від кількості населення працездатного віку. Найвищий рівень безробіття спостерігався у Житомирській (2,6 %), Полтавській (2,4 %), Рівненській та Сумській (по 2,3 %) областях, а найнижчий у м. Києві (0,3 %). Відбувається загальне скорочення чисельності населення України. Обсяг роздрібного товарообігу у 2009 р. скоротився на 19,9 %.

У Луганській області у 2009 р. індекс промислової продукції порівняно з 2008 р. становив 90,4 %, загальний обсяг виробництва продукції сільського господарства за 2009 р. порівняно з 2008 р. скоротився на 12,3 %. Обсяг експорту товарів 2009 р. становив 1664,8 млн дол. США, імпорту — 2186,6 млн дол., що складало 27,4 % та 51,0 % від обсягів відповідного періоду попереднього року. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 521,8 млн дол. Оборот роздрібною торгівлі за 2009 р. становив 18274,4 млн грн і склав 81,4 % від обсягу 2008 р. Індекс споживчих цін (індекс інфляції) на споживчому ринку області у 2009 р. становив 112,8 %, що на 0,5 відсоткового пункту вище за загальнодержавний рівень (112,3 %) і на 10,5 відсоткового пункту нижче відповідного показника по Луганській області, що становив у 2008 р. (123,3 %). Індекс реальної заробітної плати у 2009 р. порівняно з 2008 р. становив 89,6 %. Узагальнюючим показником, що характеризує рівень збалансованого розвитку економіки регіону, є валовий регіональний продукт, який становив у 2008 р. 42985 млн грн. У 2009 р., враховуючи негативний вплив світової фінансової кризи, цей показник дорівнював 86,7 % від рівня 2008 р.

У той же час територіальна концентрація виробництва, щільність населення країни та достатній рівень розвитку людського капіталу, вигідна транскор-

донна ситуація (для Луганської області), якість та унікальність окремих видів ресурсів повинні сприяти ефективному використанню існуючого економічного потенціалу. Ось чому таким важливим і актуальним є *ефективне використання економічного потенціалу території як передумови збалансованого розвитку регіонів*.

Результати емпіричних досліджень свідчать, що найвищим рівнем використання економічного потенціалу протягом 2007–2009 р. характеризується м. Київ (відповідно 0,9399; 0,9325; 0,9247 частки одиниці). На другій позиції за цим показником знаходиться Харківська та Дніпропетровська області (відповідно 0,8790; 0,8815; 0,8901 частки одиниці). Луганська область займає третю позицію, до якої відноситься і Донецький регіон. Найменшим інтегральним рівнем використання характеризується Кіровоградська і Тернопільська області. Крім того, значення досліджуваного показника говорять про наявність територіальної диференціації рівня використання економічного потенціалу регіону, що потребує розробки відповідних науково-практичних рекомендацій стосовно підвищення ефективності використання існуючого економічного потенціалу території, який містить виробничий, трудовий, організаційний та інші потенціали.

Однією з причин низького рівня розвитку регіонів є невідповідність технологічної структури економіки вимогам інноваційної моделі. Про це свідчить існування в Україні 95 % третього та четвертого технологічного укладу, та 4,2 % — п'ятого укладу. Інвестиції, що направляються у п'ятий уклад, складають 4,5 %, а до галузей третього технологічного укладу спрямовується 75 % інвестицій від загального обсягу. У той же час у зарубіжних розвинених країнах має перевагу п'ятий технологічний уклад і формується шостий.

Місцеві органи влади спрямовують свої дії на забезпечення підвищення рівня і якості життя населення на його території. У свою чергу держава виконуючи свої повноваження повинна забезпечувати високий рівень життя населення на основі розвитку всіх регіонів. У той же час достатньо часто при визначенні цілі державної регіональної політики підвищення рівня життя населення країни «трансформується» у зменшення розбіжності в рівні життя населення регіонів для забезпечення соціальної справедливості у територіальному аспекті. Економісти [26–38] висловлюються про необхідність зменшення суттєвих диспропорцій в рівнях розвитку регіонів, вирішення проблем вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів, про необхідність забезпечення єдиних соціальних стандартів якості й рівня життя населення.

У роботах науковців визначається наявність суттєвих диспропорцій в економічному і соціально-

му розвитку регіонів. Аналіз виконується як за окремими показниками, так і за інтегральними. В залежності від результатів аналізу вітчизняні науковці диференціюють регіони за різними ключовими ознаками, наприклад, виділяють «відсталі», «проблемні», «кризові», «депресивні». Найбільш поширеним є дослідження соціально-економічного становища «депресивних» регіонів.

Таким чином, можна відмітити, що основною метою розвитку регіонів визначається «вирівнювання» рівнів розвитку регіонів для підвищення життєвого рівня населення.

Державною регіональною політикою визначена стратегічна ціль — «підвищення життєвого рівня населення». У Концепції державної регіональної політики метою є: створення умов для динамічного збалансованого соціально-економічного розвитку України і її регіонів, підвищення життєвого рівня населення, забезпечення гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, підвищення ефективності використання потенціалів регіонів [26].

У Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» головна увага приділяється підтримки депресивних територій. Це свідчить про те, що головна увага приділяється перерозподілу коштів для депресивних регіонів. Однак слід відмітити, якщо не буде стимулюватися розвиток інших регіонів, то державний бюджет не отримає додаткових необхідних фінансових ресурсів для вирішення проблем депресивних регіонів.

Законодавча база держави повинна бути основою, що забезпечує правові аспекти стимулювання збалансованого розвитку регіонів і визначення напрямів стратегічного розвитку.

Виходячи з того, що збалансований розвиток регіону у відповідності з Концепцією державної регіональної політики повинен мати своєю метою забезпечення підвищення життєвого рівня населення, цей показник розглядається як критерій розвитку регіону.

Аналіз показав, що існує багато тлумачень поняття «розвиток регіону» у сполученні з такими поняттями, як «сталій економічний розвиток», «стале економічне зростання», «збалансований розвиток» та інші. Виходячи з цього, також існує значна кількість підходів до вимірювання якісних та кількісних характеристик стану розвитку, що впливає на визначення шляхів забезпечення подальшого економічного зростання. Не викликає сумніву положення про те, що процес збалансованого розвитку регіону є дуже складним.

У свою чергу, регіон є надзвичайно складним суб'єктом дослідження, який розглядають як «територіальну систему», «економічну систему», «соціально-економічну систему», як територію, на якій

розміщується «виробничо-господарський комплекс». В цілому регіон розглядають як відкриту соціально-економічну систему.

В залежності від поставлених цілей збалансований розвиток регіону розглядається як: досягнення збалансованого економічного та соціального розвитку з урахуванням необхідності забезпечення нормативного рівня і якості життя населення; раціоналізація розміщення виробничих сил в системі «держава-регіон»; забезпечення ресурсно-цілевої збалансованості розвитку виробничого комплексу міст і районів регіону; раціональне використання ресурсів і збереження еколого-виробничої рівноваги; цілеспрямоване формування якісно нової структури економіки та досягнення структурно-технологічної збалансованості виробництва; подолання диспропорцій у розвитку міжрегіональних і міжгалузевих господарчих комплексів і галузей.

Збалансування можна характеризувати різні аспекти розвитку регіональної економіки: збалансування за цілями та ресурсами; збалансований розвиток промислових центрів і периферійних усередині економічної системи регіону; збалансованість між різними сферами суспільного виробництва, галузями, територіально-виробничими частками регіональної економіки; збалансованість інтересів у системі регіональної економіки; збалансованість між попитом на товари і послуги із задоволенням цього попиту; збалансованість між витратами ресурсів і випуском товарів та наданням послуг; збалансованість між управлінням і самоврядуванням у регіональному розвитку; збалансованість між ринковим механізмом і механізмом державного регулювання регіональної економіки.

В основі концепції збалансованого розвитку регіону повинна бути стратегія щодо досягнення параметрів соціально-економічного розвитку регіону, що забезпечує стійке підвищення рівня і якості життя населення.

Для вирішення проблеми збалансованого розвитку регіонів велике значення набуває систематизація прийомів, способів і методів оцінки, що необхідно для визначення загальних тенденцій та особливостей розвитку регіонів. Систематизація та визначення необхідних кількісних і якісних показників повинна відповідати завданню, яке вирішується під час аналізу, тобто досягнення збалансованого розвитку регіону. За результатами аналізу на основі використання відповідних показників необхідно визначити особливості, наявність можливостей та напрями розвитку. Визначення зазначених положень дасть можливість розробляти концепцію розвитку регіону. Основним методичним підходом до аналізу та розробки концепції повинен стати маркетинговий підхід.

Сутність маркетингового підходу повинна проявлятися у формуванні конкурентоздатності регіо-

ну на основі розвитку внутрішніх переваг регіону, виходячи з потенціалу регіону з використанням інноваційного підходу, що дозволить сформулювати передумови для збалансованого розвитку регіону.

Ефективність маркетингу буде високою при дотриманні наукових підходів і принципів управління. Тому маркетинговий підхід у забезпеченні збалансованого розвитку регіону повинен передбачати використання відповідних інструментів (маркетинговий аналіз і синтез, дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища, а також інструменти просування, такі як брендинг, рекламні продукти, стимулювання попиту та інші).

Важливе значення в досягненні збалансованого розвитку і вирішенні поставлених завдань набуває позиціонування регіону як соціально-економічну систему для залучення інвестицій, розвитку бізнесу і зовнішньоекономічних зв'язків.

Збалансований розвиток регіону необхідно розглядати як збалансованість функціонування економічної, соціальної та екологічної складових соціально-економічної системи регіону в сучасних умовах. Це потребує комплексного підходу до вивчення цієї проблеми.

Під час дослідження планується визначення економічної суті збалансованого розвитку регіону, вивчення й узагальнення прийомів, способів і методів оцінки збалансованого розвитку регіону; узагальнення показників, що характеризують збалансований розвиток регіону; дослідження нормативно-правового забезпечення збалансованого розвитку регіону (табл. 1).

Існуючі сучасні проблеми економічного розвитку держави проявляються також на регіональному рівні. Економічні та соціальні процеси, що здійснюються в регіонах, знаходяться у прямої залежності від процесів, що відбуваються в державі. Але необхідно відзначити, що соціально-економічний розвиток регіону у значній мірі визначається процесами, які відбуваються в регіоні.

В основі діяльності будь якого економічного суб'єкта лежить виробництво матеріальних благ або послуг. Саме виробництво є основою відтворення, що передбачає відтворення всієї сукупності елементів господарчих систем, їх потенціалів.

Потенціал, з точки зору економічної теорії, виступає як базове поняття, що визначає стан і можливості розвитку господарчих систем різних рівнів, у тому числі в регіоні. У зв'язку з цим постає питання формування конкурентоздатного виробничого потенціалу регіону, що забезпечить ефективне функціонування виробничо-господарчої системи регіону.

Рівень розвитку виробничих сил має можливість забезпечити виробництво значного об'єму випуску продукції та послуг. Але питання полягає в

Таблиця 1. Обґрунтування концептуальних основ маркетингового підходу до збалансованого розвитку регіону

Визначення	Аналіз	Критерії	Показники	Результат
Регіон як відкрита соціально-економічна система певної території	Маркетинговий підхід, прийоми, способи, методи	Попит, пропозиція, забезпечення життєвого рівня населення	Динамічні, відносні, натуральні, інтегральні	Концептуальні основи збалансованого розвитку регіону на засадах маркетингу

тому, що є певні обмеження попиту, які спричиняються недостатніми темпами росту доходів населення, динаміка яких обумовлюється іншими факторами, ніж динаміка розвитку виробничого потенціалу. На розвиток виробничого потенціалу впливає такий фактор, як науково-технічний прогрес, який не може мати обмеження, він є основою підвищення конкурентоздатності потенціалу, тому якісне удосконалення не має обмеження.

Таким чином, основою збалансованого розвитку регіону повинно бути ефективне використання виробничого потенціалу.

Визначальну роль у розвитку економіки відіграють засоби виробництва і перш за все якість виробничого апарату в цілому. Тому виробничі фонди є головним фактором функціонування виробничого потенціалу.

Виробничий потенціал є однією з основних складових соціально-економічної регіональної системи, що визначає і забезпечує розвиток регіону. Але серед вчених економістів поки не має однозначного підходу до визначення економічної суті цієї категорії та його структури.

У науковій літературі одним із перших поняття «виробничий потенціал» використовував А. І. Анчішкін, включаючи в нього «набір ресурсів», які у процесі виробництва набувають форму факторів виробництва» [39]. Разом із ресурсним підходом до визначення виробничого потенціалу зустрічаються й інші визначення.

У науковій вітчизняній літературі широко висвітлюються теоретико-методологічні аспекти процесів формування та нарощення виробничого потенціалу регіону, зокрема, що стосується визначення економічної суті та структури виробничого потенціалу, оцінки рівня та ефективності використання, вдосконалення механізму управління виробничого потенціалу регіону.

Великий внесок у розвиток цієї проблематики внесли провідні науковці О. Амоша, З. Герасимчук, М. Герасимчук, М. Долішний, С. Дорогунцов, І. Лукінов, В. Пила, Д. Стеченко, Л. Чернюк, М. Чумаченко та ін. Проте багато проблем, пов'язаних із процесом формування та нарощення виробничих потенціалів регіонів, залишаються невирішеними, що зумовлює необхідність в умовах ринку подальших по-

глиблених досліджень. Зокрема, це стосується розробки методичних підходів до оцінки виробничого потенціалу регіону, обґрунтування підходів до вибору стратегій формування та нарощення виробничого потенціалу регіону на засадах маркетингу.

Питанням визначення і прогнозу економічного потенціалу приділяли увагу О. І. Амоша, А. А. Єпіфанов, М. І. Іванов, В. М. Максимов, С. М. Покропивний, Г. О. Швиданенко та інші [39–51].

Вчені по-різному визначають виробничий потенціал. Потенціал розглядають як сукупність засобів або можливостей у тій чи іншій сфері економіки, в економіці регіону або галузі. Під виробничим потенціалом галузі розуміють наявні потенціальні можливості виробництва конкурентоздатної продукції в умовах раціональної організації виробництва та взаємодії господарчих суб'єктів галузі. Виробничий потенціал регіону розглядають як сукупність основних виробничих фондів (фондовий потенціал), трудовий потенціал, інноваційний потенціал, природний потенціал. Але у працях вчених питання кількісного вимірювання рівня економічного потенціалу регіону не має остаточного рішення.

Розглядаючи економічний потенціал регіону як систему, до неї включають трудовий потенціал, природно-ресурсний потенціал, потенціал основних виробничих фондів, фінансовий потенціал, науково-технічний потенціал. Залежно від об'єкту дослідження різні автори виділяють економічні потенціали для економічних систем різного масштабу (країна, регіон, галузь, підприємство). Компонентами стратегічного економічного потенціалу сучасних економічних систем розглядають: виробничий потенціал, фінансовий потенціал, інноваційний потенціал.

Учені відзначають, що для характеристики економіки країни досить мати два поняття: «економічний потенціал» і «виробничий потенціал». Перше з них доцільно використовувати для оцінки можливостей народного господарства країни в цілому, включаючи матеріальне виробництво і невиробничу сферу, друге — для оцінки сфери матеріального виробництва і окремих її галузей.

Розвиток України значною мірою визначається величиною економічного потенціалу зосередженого на різних територіях, ефективність використання якого залежить від оптимального поєднання

його складових. Створення умов ефективного використання економічного потенціалу регіону формує стратегію розвитку регіонів. У зв'язку з цим має значення завдання комплексної оцінки з метою пошуку нових резервів подальшого підвищення ефективності функціонування регіону.

Рівень розвитку потенціалу на вищій ієрархічній сходинці залежить від потенціалу більш низького рівня та ефективності його реалізації.

Оцінка потенціалу проводиться для того, щоб підвищити ефективність поточного управління, розробити план розвитку, встановити можливості прогнозування потенціалу, прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

У практиці під час економічного аналізу використовують в основному два підходи обліку і оцінки виробничого потенціалу — ресурсний і результативний. Ресурсний підхід оцінки виробничого потенціалу представляє собою узагальнюючу величину ринкової вартості всієї сукупності взаємопов'язаних ресурсів (основні виробничі фонди, виробничий потенціал, інноваційний потенціал). Результативний підхід характеризує максимально можливу продуктивність всієї системи, тобто виробничого потенціалу. При ресурсному підході складові виробничого потенціалу можуть мати різні розмірності. Таким чином, при оцінці виробничого потенціалу найбільш складною проблемою є приведення до єдиного вимірника різних його складових. Відносне порівняння і зіставлення виробничих потенціалів регіонів і в ресурсному підході можна вважати за доцільне.

Стан і низька ефективність використання діючого виробничого потенціалу свідчить про необхідність здійснення комплексу заходів з підвищення його технічного рівня.

Відновлення виробничого потенціалу пов'язане зі здійсненням структурних перетворень у всіх галузях матеріального виробництва і розробкою відповідної йому інвестиційної політики. Основним чинником таких перетворень залишається технічний прогрес. Інвестиційна політика має бути направлена на автоматизацію виробничих процесів, переклад економіки на ресурсозберігаючі технології, реалізацію програм з охорони довкілля, розвитку соціальної сфери.

Це зумовлює пріоритет структурних перетворень, які повинні визначитися на основі маркетингового підходу. Високими темпами повинні розвиватися соціальна сфера, сільське господарство, цивільне і житлове будівництво, галузі промисловості групи «Б» та інвестиційне машинобудування.

Структурні перетворення повинні забезпечити розвиток експортних, наукоємких, високотехнологічних і екологічно чистих виробництв, раціональне співвідношення ресурсних і переробляючих виробництв і підвищення випуску конкурентоздатної продукції, розширення експортних можливостей країни для входження у світову економічну систему.

У процесі дослідження будуть узагальнені підходи авторів відносно визначення потенціалу регіону. Попередній аналіз дозволяє зробити висновок, що одним з узагальнюючих є визначення економічного потенціалу регіону, в який включають виробничий потенціал.

Маркетинговий підхід дозволяє розробити стратегію розвитку виробничого потенціалу та підвищення ефективності його використання. В основі маркетингового підходу необхідно використовувати всі основні принципи маркетингу, методи та інструменти. Маркетинг дозволяє визначити попит та потенціальні можливості задовольняти попит на товари та послуги, використовуючи виробничий потенціал регіону (табл. 2).

Таблиця 2. Застосування маркетингових засад щодо оцінки використання виробничого потенціалу регіону

Визначення	Властивість	Аналіз	Показники	Результат
Виробничий потенціал регіону, структура	Забезпечення випуску товарів і послуг для задоволення потреб	Маркетинговий підхід, особливості, тенденції, наявність можливостей	Динамічні, відносні, натуральні, інтегральні	Методологічні та методичні основи оцінки та підвищення ефективності виробничого потенціалу

Питання трудового потенціалу та ринку праці регіону отримали досить широке освітлення в роботах вчених: Е. Лібанової, Б. Генкіна, О. Левицької, О. Балацького, В. Приймака та ін. [52–81], однак проблема оцінки трудового потенціалу регіону потребує додаткового дослідження та уточнення.

Оцінка трудового потенціалу регіону потребує, насамперед вивчення поняття трудового потенціалу та пов'язаних з ним економічних категорій. У

цьому зв'язку слід відмітити наступні категорії, що характеризують труд: робоча сила [52–53]; людські ресурси; трудові ресурси [56–58]; людський капітал [59]. Трудовий потенціал людини [57–60], країни [61]. Наведені визначення не мають чітких наукових понять і термінологічних відмінностей, що ускладнює використання їх в якості оцінювальних категорій трудового потенціалу регіону та відповідно потребує їх уточнення у процесі подальшого

дослідження з урахуванням того, що трудовий потенціал регіону є складовою частиною економічного потенціалу регіону.

Загальні положення оцінки трудового потенціалу регіону містять: об'єкт оцінки; методичні підходи, методичну базу. Напрями наукового дослідження містять оцінку трудового потенціалу та кон'юнктури ринку праці регіону. Проведення дослідження формалізовано у вигляді системи елементів використання маркетингових інструментів щодо оцінки трудового потенціалу регіону.

Методичні підходи до оцінки трудового потенціалу регіону — це загальні способи визначення трудового потенціалу, які ґрунтуються на загальних принципах оцінки ресурсів економічної системи регіону. Методичні підходи за існуючими теоретичними розробками, за видами виміру поділяються на: натуральний, відносний, вартісний [58]. При нату-

ральному вимірі до оцінки трудового потенціалу розглядається чисельність економічно активного населення та сукупний фонд робочого часу. За відносним виміром — система балів, індексів [62]; комбіновані оцінки (ІГК, ІЛП) [63–64]. У вартісному підході застосовують витратний та результативний методи оцінок. Комплекс методичних підходів, методів, процедур оцінки, котрі відповідають процесу формалізації трудового потенціалу, складають методичну базу. При визначенні методичної бази оцінки трудового потенціалу регіону враховують мету оцінки та умови використання її результатів, у тому числі підвищення економічного потенціалу території на засадах маркетингу в забезпеченні збалансованого розвитку регіону. Процес оцінки трудового потенціалу потребує систематизації показників (кількісних, якісних, міграційних) та ефективності їх використання в ринкових умовах (табл. 3).

Таблиця 3. Використання маркетингових інструментів для оцінки трудового потенціалу регіону

Напрями дослідження	Структура	Властивості	Ознака	Риса	Міра
Трудовий потенціал регіону	Показники оцінки трудового потенціалу	Баланси трудових ресурсів, класифікація, типологія	Кількісна оцінка	Вища освіта, спеціалізація та підвищення кваліфікації трудових ресурсів реального сектора економіки	Кількісні, якісні та інтегровані показники трудового потенціалу
			Якісна оцінка		
			Оцінка ефективності		
			Оцінка міграції		
			Інтегрована оцінка		
Кон'юнктура ринку праці регіону	Професійно-кваліфікаційна	<i>Попит</i>	Робочі та спеціалісти	Вища освіта, спеціалізація та підвищення кваліфікації трудових ресурсів реального сектора економіки	Навантаження на 1 робоче місце
		<i>Пропозиція</i>	Робочі та спеціалісти		
	Галузева	<i>Попит</i>	Відповідність галузевій структурі виробництва		
		<i>Пропозиція</i>	Відповідність галузевій структурі виробництва		
	Територіальна	<i>Попит</i>	Кількість вакансій у регіоні		
		<i>Пропозиція</i>	Кількість робочих і спеціалістів у регіоні		

Розробляються класифікатори кількісних та якісних показників трудового потенціалу регіону. Буде визначено об'єктивні методи оцінки приросту трудового потенціалу в залежності від підвищення кваліфікації та рівня освіти населення як носія трудових ресурсів, дії чинників впровадження нових продуктів і нових технологій. Особливістю запропонованого методичного підходу є досягнення збалансованості різних складових економічного і трудового потенціалу. Формуються пропо-

зиції щодо підвищення кваліфікації трудових ресурсів реального сектора економіки.

Методична база оцінки трудового потенціалу регіону передбачає розробку об'єктивних наукових підходів з урахуванням міграції та прогнозування процесів заміщення трудового потенціалу, викликані змінами в матеріально-технічному потенціалі регіону, природною та екстремальною міграцією трудових ресурсів. У результаті будуть сформовані пропозиції щодо оцінки трудового потенціалу регіону.

Оцінці трудового потенціалу у межах економічного потенціалу регіону підлягають: кількісні характеристики трудових ресурсів регіону; якісні характеристики трудових ресурсів, викладені у підсилювачах ефективності, визначених нематеріальними елементами економічного потенціалу; рівень зайнятості (ефективність використання); рівень міграції трудового потенціалу; інтегральний показник трудового потенціалу регіону.

У процесі дослідження передбачається використання комплексного підходу, за яким формується сукупність інтегральних індексів та раціональної системи їх впливу на загальний рівень трудового потенціалу регіону, здійснюється розробка типології щодо рівня трудового потенціалу регіону для визначення рейтингу регіонів і виявлення резервів використання трудових ресурсів у ринкових умовах.

Реалізація методичних підходів до оцінки трудового потенціалу регіону потребує застосування спеціального маркетингового інструментарію — методів балансових розрахунків, розробки типології показників трудового потенціалу регіону, сегментації ринку праці. Ринкові умови вносять зміни до підходу оцінці та формування трудового потенціалу. Зростає значущість працеактивного населення, зайнятого в реальному секторі економіки, правових, економічних, соціальних і організаційних заходів щодо збереження, відтворення і створення умов розвитку трудового потенціалу, оскільки саме трудовий потенціал є джерелом забезпечення підприємств регіону необхідними кадрами з метою підвищення економічного потенціалу регіону.

Ринку праці належать важливі властивості, які впливають на його функціонування та на методологію аналізу і вивчення. Сучасний стан економічних досліджень з питань праці, хоча і демонструє певний прогрес, однак ще не визначає єдиних поглядів щодо окремих понять ринку праці. Недостатньо вивченими є питання ємності, структури та сегментації ринку праці, кон'юнктури ринку праці з урахуванням попиту і пропозиції, що ускладнює управління ринком праці в регіоні (наприклад, попит на робочу силу в Луганській області скоротився у 7 разів, склав у 2009 р. 1325 осіб, проти 9266 осіб у 2005 р.).

Серед основних елементів ринку праці в науковій літературі виділяють: суб'єкти ринку праці; економічні програми, рішення та юридичні норми, що регламентують відносини суб'єктів ринку праці; ринковий механізм (попит і пропозиція робочої сили, конкуренція); інфраструктуру ринку праці; служби зайнятості населення; систему соціальних виплат і гарантій безробітним; систему фінансування служб зайнятості населення [65–66].

Структуризація ринку праці, у тому числі попиту і пропозиції, має на увазі його сегментування, дос-

лідження якого призвело до виникнення теорії подвійності ринку праці, у відповідності до якої він поділяється на: первинний і вторинний ринки, які слід розглядати в певному сенсі як сегменти загального ринку праці. Виходячи з цілей проведення аналізу ринку праці, можливі різні варіанти та критерії сегментації ринку праці. Найбільш повне відображення у вітчизняній економічній науці ця проблема отримала у працях Е. Лібанової [67–68], де обґрунтовано та конкретизовано сегментаційний підхід до ринку праці з урахуванням ознак кваліфікації, галузей. Відмічено важливість сегментації нестандартних форм функціонування ринків (гнучкі форми найму на роботу; стимулювання всіх форм мобільності робочої сили, у тому числі територіальну та міждержавну трудову міграцію; розвиток різних форм професійної підготовки та перепідготовки працівників).

Найбільш ефективним для аналізу та розробки заходів регулювання ринку є комплексний підхід, взаємне доповнення та поглиблення усіх критеріальних ознак сегментації ринку праці [69]. Тому в якості критеріїв сегментування можуть використовуватися географічне положення (регіон, місто, район), демографічні характеристики (статевовіковий та сімейний склад населення), соціально-економічні характеристики (рівень освіти, професійно-кваліфікаційний склад, стаж праці, національність), економічні показники (розподіл покупців за формами власності за їх фінансовим станом; розподіл продавців праці за рівнем матеріального забезпечення та за ступенем потреби у засобах існування), психографічні показники (особові якості робітників, їх приналежність до певних шарів і прошарків суспільства), поведінські характеристики (мотивування зайнятості) [66].

У залежності від співвідношення між попитом і пропозицією праці виникає певна кон'юнктура ринку праці [70]. Вона може бути трьох типів: праце дефіцитною, праце надлишковою, праце забезпеченою (збалансованою), що підлягає подальшому дослідженню з урахуванням різних секторальних ознак: професійно-кваліфікаційних, галузевих, територіальних. Що стосується попиту, який існує на ринку праці, то тут подана потреба працедавців, приймаючих рішення про найм робочої сили. У пропозиції робочої сили на ринку праці виступають робітники та майбутні робітники [71].

Дослідження ринку праці передбачає аналіз попиту і пропозиції праці з урахуванням розширеного і звуженого підходу до проблеми. Вказані положення у подальшому використовуються при визначенні реальної та потенціальної ємності ринку праці регіону. При дослідженні ринку праці буде використаний маркетинговий інструментарій на прикладі Луганської області. Визначається сукупна та реальна ємність регіонального ринку праці. З метою поглибленого

аналізу ємності ринку праці в регіоні проводиться його сегментація. В якості критеріїв сегментації попиту та пропозиції робочої сили за відповідними даними будуть використані: види економічної діяльності; професійно-кваліфікаційне групування робочої сили; оцінка навантаження на одно вакантне робоче місце — у містах і районах області. Буде досліджена динаміка дисбалансу попиту і пропозиції в розрізі певних секторів (професійно-кваліфікаційних груп та інших), що дозволять виявити найбільш вузькі місця регіонального ринку праці.

Підсумковим результатом дослідження буде науково-методичне забезпечення оцінки ринку праці та трудового потенціалу регіону за допомогою інструментів маркетингу, яке в вигляді доповідних записок будуть подані до регіональних органів влади та зайнятості.

Потенціал регіону складається з ряду самостійних системних категорій, які при взаємодії утворюють синергетичний ефект діяльності й розвитку регіону. До таких системних категорій необхідно віднести: інноваційний потенціал, до складу якого входить і науково-технічний потенціал; виробничий потенціал; соціально-економічний потенціал; кадровий потенціал; організаційний потенціал, інформаційний потенціал [84]. Незалежно від конкретного регіону, в його соціально-економічний потенціал входять природно-ресурсний, соціально-екологічний, соціально-демографічний, науково-технічний, виробничий, аграрний, трудовий, науковий, рекреаційний, інформаційний, соціальний, етнокультурний, організаційний, ідеологічний потенціали. Тут можуть бути виділені й інші види потенціалів [85]. Організаційним потенціалом є здатність регіональних властей мобілізувати чинники розвитку території й організувати співпрацю цільових груп місцевого співтовариства. Основними характеристиками організаційного потенціалу виступають політична стабільність в регіоні, ефективність структур регіонального і муніципального управління, наявність документів стратегічного бачення, розробленої стратегії розвитку регіону, що реалізовується, застосування методів суспільно-приватного партнерства, регіонального маркетингу й активного позиціонування, забезпечення участі громадян в ухваленні політичних рішень і управлінні, інформатизація і впровадження принципів електронного управління [86]. Важливість даного елемента потенціалу неможливо переоцінити, особливо в умовах інвестиційного голоду. Саме успішне використання складових частин організаційного потенціалу слід покласти в основу розроблення регіональної стратегії розвитку ринку. З урахуванням того, що держава у процесі приватизації втратила значну частину важелів дії на внутрішньорегіональні економічні процеси, тільки організаційні за-

ходи дозволять погоджувати корпоративні й регіональні інтереси. Разом з тим вказані заходи не повинні дестабілізувати і пригнічувати конкурентне середовище в галузевому розрізі.

Регіональний маркетинг є ефективним методом підтримки місцевого економічного розвитку і залучення інвестицій, необхідною умовою динамічного і стійкого розвитку території, способом істотного посилення соціальної спрямованості економіки. Відмінними рисами регіонального маркетингу є: орієнтація на споживача; обхват регіону в цілому, включаючи склад міста і райони, що входять до його складу; урахування інтересів всіх соціальних груп, зокрема підприємців, кваліфікованих робочих, молоді, пенсіонерів та ін.

Заходи регіонального маркетингу можна згрупувати за двома напрямками.

Перше — маркетинг регіону в цілому по відношенню до зовнішніх макрорегіонів, країни, світового простору. У цьому розумінні регіональний маркетинг має бути системою заходів із загального і комплексного перетворення середовища на користь регіону в цілому з метою підвищення його конкурентоспроможності за рахунок стратегічної регіональної економічної політики, створення передумов для залучення нових капіталовкладень в економіку регіону; орієнтації на інтереси бізнесу з урахуванням потреб розвитку економіки регіону і соціальної сфери; поліпшення життєзабезпечення всіх соціальних груп жителів, розвитку соціальної сфери, оздоровлення навколишнього середовища регіону. Друге — регіональний маркетинг можна розглядати як різновид територіального маркетингу у вигляді комплексу маркетингових заходів регіону, які проводяться для декількох міст, що об'єднали свої зусилля в рамках одного регіону. У цьому випадку регіональний маркетинг дозволяє виділитися на тлі решти міст невеликим містам, які поодиночки не в змозі здійснювати своє просування [85].

Методикою роботи передбачається, що основні вимоги до організаційного механізму регіону полягають в тому, щоб *підсилити планові початки в розвитку виробництва і соціальної інфраструктури, забезпечити* перехід від невизначеності і спонтанності у структурних змінах в економіці регіону до планомірного і усвідомленого управління цим процесом з боку населення і обласної ради;

переглянути інвестиційну політику з орієнтації на випадкового зовнішнього інвестора, на можливості бізнесу і населення як найбільш перспективного і ефективного джерела інвестицій при включенні його в економічні процеси як колективного власника основного капіталу;

забезпечити повне залучення до розвитку економіки регіону, його соціальної сфери ресурсів області шляхом кооперації і конгломерації під-

приємств і організацій з аграрним і промисловими комплексами регіону;

створити комунальне агентство реалізації стратегії стійкого розвитку області як господарської структури, яка використовує вільні ресурси території, а також у сфері праці, енергетики, матеріалів, фінансів, інститутів, інформації і науково-технічної діяльності; *забезпечити перебудову роботи структур місцевої влади і розширення її функцій* для сприяння виконанню заходів стратегій і цільових програм. Окрім функцій, витікаючих з передбаченої Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами господарської компетенції місцевих рад, першочергового значення набуває діяльність суспільства і депутатів по відродженню і розвитку інвестиційного комплексу області, серцевиною якого є машинобудування, металообробка і будівельна індустрія; забезпечення соціально обумовленого стійкого відтворення трудових ресурсів, основних засобів і соціальної структури регіону; розробка планів — пропозицій для суб'єктів господарювання всіх форм власності як основи договірної діяльності і радикального розширення впливу суспільства з підприємств і організацій комунальної форми власності до суб'єктів всіх видів власності на території області; сприяння корпоратизації як найбільш ефективній формі ринкового господарювання, включаючи кластерні системи; здійснення практичних заходів щодо досягнення європейських стандартів життя і самодостатності територіального співтовариства.

Важливою складовою частиною організаційного потенціалу регіону є регіональна банківська система. В умовах ринкової економіки питання про створення економічно сильної регіональної банківської системи, здатної інтенсивно використовувати економічний потенціал регіону і активно впливати на його економіку, стає ключовим. Без його рішення не можна забезпечити збалансований розвиток регіону і країни в цілому.

Регіональна банківська система покликана сприяти структурній перебудові виробництва за допомогою кредитного механізму, стимулювати науково-технічний прогрес на регіональному рівні, впливати на ефективну інвестиційну політику і розвиток будівельного комплексу, сприяти цілеспрямованому і комплексному розвитку соціальної сфери регіонів на користь населення, розвитку регіональної інфраструктури, сприяти діяльності агропромислового комплексу, цілеспрямованій реалізації екологічної політики [87]. Для того, щоб створити найбільш ефективні і науково обґрунтовані методи її управління і регулювання, необхідно сформулювати адекватну систему відстежування стану регіональної банківської системи. Можливість досліджувати рівень розвитку банківських систем є невід'ємною

умовою ухвалення раціональних управлінських рішень. Вивчення тенденцій і пропорцій розвитку регіональних банківських систем дозволяє виробляти сигнали, що коректують її вдосконалення у напрямі збалансованого розвитку регіону [88].

Одним з ефективних методів управління, який набув широкого поширення за кордоном, є моніторинг [89]. Проте далеко не всі проблеми, пов'язані з наглядом за банками, спостереженням за іншими організаціями і підприємствами банківської системи, розроблені достатньо повно, є значна кількість дискусійних питань, невирішених проблем. Наприклад, не з'ясовано зміст поняття, специфіка і роль моніторингу в регіональній банківській системі, його значення для регулювання розвитку фінансово-кредитної сфери регіону і окремих кредитних організацій. Не розкрито взаємозв'язок банківського моніторингу з іншими методами банківського спостереження і контролю, зокрема, аудитом, наглядом, інспекцією. Не визначено, які напрями застосування моніторингу як методу управління можуть виявитися особливо ефективними.

Крім того, не використовуються можливості регіональних банків в організації ефективного соціально-економічного розвитку регіону за допомогою інвестування: сучасна вітчизняна регіональна банківська система характеризується недостатнім рівнем капіталізації периферійних банків, нерівномірністю розміщення їх по території країни. Зусилля банків, що функціонують в регіоні, не спрямовані в належній мірі на інвестування в реальну економіку регіону, а їх діяльність в цілому не відповідає економічному потенціалу регіонів. Інвестиційне і іпотечне кредитування, лізинговий бізнес не стали для регіональних банків основними напрямками діяльності, хоча саме воно при недостатності інших джерел використання банківських засобів для фінансування економіки регіону дозволить вирішити питання поживлення виробництва і підвищення життєвого рівня населення даного територіального формування [90].

Теорія банків і банківських систем знаходиться в центрі уваги дослідників-економістів вже протягом декількох сторіч. Першими дослідниками в цій області були А. Сміт, Д. Рікардо, батько і син Мілль. Надалі до них приєдналися Дж. Кейнс, Р. Маркович, П. Масі, Дж. Тобін, Дж. Ван Хорн і деякі інші учені. Вони концентрували увагу на поняттях «банк», «банківські системи» і «банківські інвестиції». Представляють науковий інтерес роботи російських учених, присвячені формуванню регіональних банківських систем, Э. Батізі, Л. Батракової, І. Грішиной, Я. Дубенецького, С. Евсеєва, С. Кулікова, О. Лаврушина, С. Сагитдінова. Серед сучасних публікацій по проблемах регіональних комерційних банків виділяються роботи Т. Аленічевої, Т. Бойко, П. Вострікова,

С. Грібанова, А. Жукова, Н. Маркова, Н. Савінської, І. Шепельовіча і деяких інших.

Дослідженню проблем розвитку банківської діяльності в Україні в сучасних умовах присвячені праці таких вітчизняних учених, як О. Васюренко, А. Вересюк, А. Гончарук, О. Дзюблюк, М. Долішній, О. Другов, О. Заруба, Є. Іваніцька, І. Красюк, І. Лютий, М. Могильніцка, М. Савлук, Т. Смовженко, А. Алексєенко, Н. Шелудько, О. Сугоняко, О. Кирєєва, Ю. Слов'янська, С. Геєць, Н. Ткачук, Ж. Довгань і багато інших. Незважаючи на значну увагу науковців в Україні до проблем банківської системи, вони недостатньо досліджують регіональні аспекти діяльності українських банків.

У зв'язку з цим великої актуальності набувають наступні питання: проаналізувати ступінь розробки проблеми моніторингу регіональної банківської системи регіону в цілому і основних її аспектів в нау-

ковій літературі; уточнити суть понять «регіональна банківська система», «моніторинг регіональної банківської системи», його особливості і відмінності від методів контролю регіональної банківської системи; розкрити специфіку моніторингу регіональної банківської системи: його мета, завдання і основні принципи організації; проаналізувати організаційно-методичне забезпечення моніторингу регіональної банківської системи в умовах збалансованого розвитку регіону, оцінити його стан; обґрунтувати методичний підхід і визначити основні шляхи вдосконалення моніторингу регіональної банківської системи; визначити основні сфери ефективного застосування результатів моніторингу регіональної банківської системи і здійснити розробку необхідних теоретичних і прикладних положень.

Структуру і зміст досліджень по підтемі характеризує табл. 4.

Таблиця 4. Послідовність і зміст досліджень маркетингових аспектів організаційного потенціалу регіону

Прототип елементів організаційного потенціалу регіону		Фактичні властивості елементів, що використовуються	Наслідки конфліктної ситуації (суперечності)	Найбільш залежні від конфліктної ситуації види економічної діяльності	Організаційні заходи щодо усунення конфліктної ситуації
Основні елементи організаційного потенціалу	Прототип елемента за критеріями маркетингового дослідження				
Встановлюються за наслідками маркетингового дослідження і по кожному з елементів проводиться розробка в подальших графах таблиці	Формується з урахуванням принципу субсидіарності регіонів і переваг його населення	Виконується аналіз відхилень від властивостей прототипу	Розкривається суть суперечностей і їх негативних наслідків	Вказуються характерні для окремих видів діяльності соціально-економічні наслідки недосконалості організаційних структур	Обґрунтовуються принципи формування регуляторних рішень і їх очікуваний ефект

Передбачається, що в роботі будуть досліджені наступні елементи організаційного потенціалу регіону: організація відтворення виробничого апарату області; система використання місцевих ресурсів для задоволення потреб населення; форми включеності територіальних банків в інвестиційні процеси; організація економічної діяльності на основі державно-приватних договорів; демократизація економічної діяльності; вдосконалення стратегічного і індикативного планування; система інноваційної діяльності в області; ступінь використання інституційного поля в організаційних структурах області; поєднання детермінованості і лібералізму в діяльності зі зміцнення економічного базису області.

Дослідження в цілому ґрунтуються на парадигмі регіональної трансформації загального уявлення про ринкову економіку як діяльності в умовах лібералізації форм власності і господарювання. Інтереси місцевих громад і регіональних співтовариств можуть

приводити до використання ринкових стосунків як інструменту забезпечення, а не пригнічення цих інтересів. Тому соціальне й економічне середовище регіонів є об'єктивним джерелом методів раціональної організації самої ринкової системи.

У результаті виконання досліджень по підтемі буде підготовлений цикл науково-теоретичних матеріалів і методичних рекомендацій по вдосконаленню і забезпеченню організаторської діяльності місцевих органів влади, місцевого самоврядування і бізнес-структур у сфері забезпечення соціальних стандартів життя населення.

Під час виконання теми розв'язання проблеми підвищення ефективності використання економічного потенціалу території, як *передумови збалансованого розвитку регіону*, необхідно враховувати вимоги ринку, тобто збалансованості обсягів, якості й кількості виробництва продукції і відповідного споживання. Це і обумовлює доцільність впроваджен-

ня *маркетингового підходу* до збалансованого розвитку регіону. Саме ринок і ринкові відносини сьогодні формують усі виробничо-господарські стосунки у процесі виробництва та реалізації продукції з урахуванням споживчих переваг. У цьому зв'язку набуває актуальність впровадження маркетингових інструментів з ціллю визначення та задоволення споживчих переваг мешканців регіону.

Для дослідження характеристик споживчих переваг і відповідно споживчого настрою українців було проведено соціологічне опитування жителів міста Луганська центром «RCI Lugansk», дійсним членом Всеукраїнської громадської організації «Українська Асоціація Маркетингу». Як показують дані, серйозно побоюються погіршення свого матеріального становища близько 73 % респондентів, 27 % припускають таку перспективу не дуже впевнено. У той же час близько 45 % жінок твердо переконані в тім, що найближчим часом рівень їхнього (та їх родини) матеріального благополуччя помітно погіршиться, 22 % не настільки категоричні у своїх прогнозах, усі останні затрудняються у відповіді та характеризують свій майбутній споживчий настрій невизначеним. Розрахунок індексу песимізму/оптимізму показує, що матеріальне становище конкретної Луганської родини оцінюється набагато вище ніж ті, які мешкають на території Луганського регіону, тому що індекс песимізму/оптимізму у другому випадку небагато більше одиниці, (1,04 і 1,59 відповідно). А що стосується оцінки економічного та соціального розвитку регіону, то отриманий індекс песимізму/оптимізму перевищує середнє зазначення у три рази, а це свідчить про низьку оцінку респондентами рівня життєзабезпечення населення в Луганському регіоні.

Об'єктивна необхідність впровадження маркетингового інструментарію в умовах формування ринкових відносин також підтверджується *світовою практикою*, оскільки використання маркетингового підходу є істотно продуктивним для підвищення ефективності використання економічного потенціалу території, який передбачає орієнтацію всієї системи влади і бізнесу на потреби цільових груп споживачів товарів і послуг. Але практика також свідчить, що неправильно вжиті маркетингові інструменти, невідповідність маркетингових дій збалансованому розвитку регіону, помилки при визначенні стратегічних сегментів спричиняють марні фінансові витрати, втрати часу та інформації. Некоректно організована маркетингова діяльність нівелює наявні конкурентні переваги регіону.

Таким чином, формування та застосування маркетингового інструментарію спрямоване на подолання завад збалансованому розвитку регіону і потребує *суттєвого наукового дослідження* за визначеними етапами.

Запропонований для дослідження комплекс завдань вимагає відповідного наукового забезпечення. В Інституті економіко-правових досліджень НАН України (Луганська філія) вченими накопичений відповідний досвід та теоретичних напрацювань і методичних рішень за даним науковим напрямом, розроблений план за новою темою складає їх логічне продовження та розвиток. За останні роки вченими ІЕПД НАН України (Луганська філія) підготовлено ряд наукових праць, що дозволяють розробити методичну базу, наукову концепцію і пропозиції щодо напрямку запропонованого наукового дослідження. Серед них: «Програма економічного і соціального розвитку Луганської області до 2010 року», в якій комплексно відображені основні напрями розвитку підвищення потенціалу регіону; аналітичні матеріали та пропозиції вчених Інституту з підготовки проекту «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», що містять методи стимулювання і зростання потенціалу регіону забезпечення реалізації Стратегії, які направлені в Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти у квітні 2009 р.

Головна ідея наукового дослідження полягає в обґрунтуванні концепції розробки і впровадженні науково-методичних практичних рекомендацій щодо підвищення економічного потенціалу території на засадах маркетингу і використання маркетингового інструментарію як передумови збалансованого розвитку регіону.

Метою дослідження є обґрунтування методології, розробка та впровадження науково-практичних рекомендацій щодо підвищення економічного потенціалу території на засадах маркетингу як передумови збалансованого розвитку регіону.

Об'єкт дослідження — економічний розвиток регіону.

Предмет дослідження — маркетинговий інструментарій забезпечення збалансованого розвитку регіону.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити **наукові завдання**: обґрунтувати концептуальні основи маркетингового підходу до збалансованого розвитку регіону; сформувати методичну базу оцінки виробничого потенціалу регіону на основі узагальнення існуючих теоретико-методичних підходів і маркетингових засад; використати маркетингові інструменти в дослідженнях ринку праці і для оцінки трудового потенціалу регіону; визначити маркетинговий аспект організаційного потенціалу регіону; підготувати науково-практичні положення, пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності використання економічного потенціалу території на засадах маркетингу, як передумови збалансованого розвитку регіону в теорії й практиці для цен-

тральних і регіональних органів влади, закладів освіти та науки, підприємств, організацій.

Наукове дослідження буде базуватися на ув'язці теорії з практикою, а саме на результатах емпіричних і маркетингових досліджень спрямованих на виявлення, точний опис і ретельний аналіз виробничого, трудового і організаційного потенціалів регіону з метою отримання переконливо доведених та корисних для науки і практики рішень з оцінки та підвищення ефективності використання економічного потенціалу території на засадах маркетингу. За результатами проведення даного наукового дослідження передбачається обґрунтування методології, розробка і впровадження науково-практичних рекомендацій щодо підвищення економічного потенціалу території на засадах маркетингу як передумови збалансованого розвитку регіону. У процесі дослідження будуть використані загальні наукові та спеціальні методи: логічний, комплексний, структурний, динамічний, ситуаційний та маркетинговий підходи; методи техніко-економічного, фінансового та маркетингового аналізу; прогнозування, економіко-математичного моделювання, наукового узагальнення та інші. Інформаційну базу дослідження складуть: статистична інформація Державного комітету статистики України, головних управлінь статистики в областях, аналітичні та наукові матеріали організації НАН України, наукові доробки вітчизняних та закордонних науковців, законодавчо-нормативні акти та постанови Кабінету міністрів і Верховної Ради України.

Отже, для вирішення проблеми збалансованого розвитку регіону слід застосовувати комплексний підхід, який повинен базуватись на аналізі існуючих тенденцій, визначенні негативних і позитивних факторів, що впливають на розвиток регіону. Важливе значення у цьому аспекті набуває пошук методів, підходів, інструментів для виконання аналізу. За результатами аналізу необхідно визначити особливості, наявність передумов і можливостей забезпечення збалансованого розвитку.

Одним з основних методичних підходів визначення можливостей збалансованого розвитку регіону та підвищення ефективності економічного потенціалу регіону повинен стати маркетинговий підхід, використання відповідних інструментів та показників, тому передбачається їх аналіз, систематизація та обґрунтування вибору. У процесі дослідження передбачається обґрунтувати концептуальні засади маркетингового підходу до забезпечення збалансованого розвитку регіону, що буде сприяти визначенню стратегічних напрямів соціально-економічного розвитку регіону з метою забезпечення збалансованого розвитку.

Підвищення ефективності використання виробничого потенціалу регіону, як складової еконо-

мічного потенціалу, потребує дослідження існуючих підходів на основі застосування маркетингу. Розроблений у процесі дослідження методичний підхід до оцінки виробничого потенціалу буде концептуальною основою для подальшого визначення пріоритетів структурної перебудови економіки регіону. Однією з передумов збалансованого розвитку регіону є ефективне використання трудового потенціалу регіону. Розробка і впровадження рекомендацій щодо оцінки трудового потенціалу регіону може бути основою для вдосконалення ринку праці та підвищення трудового потенціалу регіону. Важливе значення набуває здійснення оцінки трудового потенціалу в межах економічного потенціалу регіону. Важливою умовою збалансованого розвитку регіону є ефективний організаційний потенціал регіону. Саме організаційний потенціал сприяє ефективному використанню економічного потенціалу регіону, тому використання маркетингового потенціалу в управлінні соціально-економічним розвитком регіону дозволяє вирішувати проблеми.

За результатом виконаних досліджень буде розроблено науково-практичні положення, пропозиції та рекомендації щодо підвищення економічного потенціалу території на засадах маркетингу як передумови збалансованого розвитку регіону з метою рівноприскореного руху продуктивних сил у часті та просторі.

З наукової точки зору результати дослідження дозволять поширити методичну базу дослідження та оцінки економічного потенціалу території, збалансованості розвитку регіонів України з урахуванням маркетингового аспекту.

З практичної точки зору результати дослідження дозволять внести пропозиції щодо підвищення ефективності використання виробничого, трудового та організаційного потенціалів регіону, які обрані для аналізу та оцінки.

Результати дослідження будуть узагальнені в монографіях, наукових публікаціях, наукових доповідях і аналітичних записках, практичних рекомендаціях, які передбачається направити державним органам влади, центральним органам управління, органам місцевого самоврядування, підприємствам (організаціям, установам), учбовим та науковим закладам.

Література

1. Гончаров В. Н. Формирование социально-экономического механизма развития хозяйственной деятельности предприятий в условиях конкурентного окружения : моногр. / В. Н. Гончаров, Н. В. Вецепура, Д. В. Солоха. — Донецк : Куприянов, 2007. — 226 с.
2. Мельник Л. Г. Социально-экономический потенциал устойчивого развития : учебник / Л. Г. Мельник, Л. Хенс. — Изд. 2-е. — Сумы : Университетская книга, 2009. — 120 с.

3. Максимова Т. С. Моделирование социально-экономического развития региона : моногр. / Т. С. Максимова, Б. Т. Клияненко, В. В. Максимов. — Луганск : Вид-во СНУ, 2001. — 140 с.
4. Кузык Б. Н. Прогнозирование и стратегическое планирование социально-экономического развития : учеб. для вузов / Б. Н. Кузык, В. И. Кушлин, Ю. В. Яковец. — М. : Экономика, 2006. — 427 с.
5. Загорский В. С. Социально-экономическое развитие Украины и ее регионов : моногр. / В. С. Загорский, В. Е. Хаустова. — Харьков : Инжек, 2009. — 464 с.
6. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України : моногр. / за ред. В. В. Онікієнка ; НАН України, РВПС України. — К., 2006. — 479 с.
7. Петренко В. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах : моногр. / В. Петренко. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. — 352 с.
8. Социально-экономические приоритеты и бизнес-атмосфера в Украине : моногр. / [Апатова Н. В., Ветрова Н. М., Наливайченко С. П. и др.] ; под ред. М. Н. Нагорской. — Симф. : Азимут, 2007. — 284 с.
9. Акбердин Р. Стержень економіки / Р. Акбердин, С. Хейнман, И. Арженовский. — М. : Политиздат, 1979. — 95 с.
10. Хейнман С. Реформа должна быть подчинена интересам человека / С. Хейнман. — М. : Экономист, 1996. — № 8. — С. 11–19.
11. Арженовский И. В. Региональный рынок: воспроизводственный аспект / И. В. Арженовский. — Нижний Новгород, 1997. — 321 с.
12. Гранберг А. Г. Оптимизация территориальных пропорций народного хозяйства / А. Г. Гранберг. — М. : Экономика, 1989. — 376 с.
13. Фальцман В. Производственный потенциал СССР. Вопросы прогнозирования / В. Фальцман. — М. : Экономика, 1987. — 265 с.
14. Абдурахманов К. Х. Управление трудовым потенциалом в условиях регулируемой рыночной экономики / К. Х. Абдурахманов, Ю. Г. Одегов. — Ташкент : Мехнат, 1991. — 398 с.
15. Луцків О. М. Виробничий потенціал регіону: інноваційний вимір / О. М. Луцків ; НАН України, Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2008. — 242 с.
16. Иванов Н. И. Экономические аспекты производственного потенциала. Теория и практика / Н. И. Иванов. — Донецк : ИЭП НАН Украины, 2000. — 420 с.
17. Максимов В. В. Економічний потенціал регіону (аналіз, оцінка та використання) : моногр. / В. В. Максимов. — Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. — 360 с.
18. Производственный потенциал, обновление, использование / Н. И. Иванов, Е. В. Левина, В. А. Михальская и др. — К. : Наук. думка, 1989. — 251 с.
19. Современный производственный потенциал региона / под ред. В. Н. Гончарова. — К. : Техника, 1997. — 125 с.
20. Игнатенко Н. Т. Природно-ресурсный потенциал территории: географический анализ и синтез / Н. Т. Игнатенко, В. П. Руденко. — К. : Вища школа, 1986. — 234 с.
21. Кіндзерський Ю. В. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Ю. В. Кіндзерський. — К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. — 408 с.
22. Управління потенціалом підприємства : навч. посібник / І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих та ін. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 362 с.
23. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібник / Н. С. Краснокутська. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 352 с.
24. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібник / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олесюк. — К. : КНЕУ, 2004. — 316 с.
25. Формування та оцінювання потенціалу підприємства : навч. посібник / Калінеску Т. В., Романовська Ю. А., Большенко С. Ф. та ін. — Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. — 352 с.
26. Концепція державної регіональної політики : Затв. Указом Президента України від 25 травня 2001 р. № 341/2001 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 22. — Ст. 983.
27. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2850-IV // Офіційний вісник України. — 2005. — № 40. — Ст. 25–29.
28. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року : Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 // 36. урядових актів України. — 2006. — № 36. — Ст. 745.
29. Татт Б. Регіональний розвиток : навч. посібник / Б. Татт, П. Грей, О. Крайник. — Л. : Ліга-Прес, 2003. — 173 с.
30. Матвієнко П. Узагальнююча оцінка розвитку регіонів / П. Матвієнко // Економіка України. — 2007. — № 5. — С. 26–35.
31. Василенко В. Н. Архитектура регионального экономического пространства : моногр. / В. Н. Василенко ; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006. — 311 с.
32. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : учеб. для вузов / А. Г. Гранберг. — 2-е изд. — М. : ГУВШЭ, 2001. — 495 с.
33. Максимов В. В. Экономический потенциал региона (анализ, оценка и использование) : моногр. / В. В. Максимов ; МОН Украины, ВНУ им. В. Даля. — Луганск : Изд-во ВНУ им. В. Даля, 2002. — 360 с.

34. Максимова Т. С. Регіональний розвиток (аналіз і прогнозування) : моногр. / Т. С. Максимова ; МОН України, СНУ ім. В. Даля. — Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. — 304 с.
35. Василенко В. Н. Методология экономической диагностики регионов / В. Н. Василенко // Экономика Украины. — 2008. — № 9. — С. 4–17.
36. Наврузов Ю. Регіональна політика в Україні: проблеми, принципи, перспективи / Ю. Наврузов // Управління сучасним містом. — 2001. — № 1–3 (1). — С. 41–50.
37. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості (регіональні дослідження) : моногр. / С. А. Романюк. — К. : Вид-во УАДУ, 2001. — 112 с.
38. Симоненко В. К. Регионы Украины: проблемы развития / В. К. Симоненко ; отв. ред. И. И. Лукинов. — К. : Наук. думка, 1997. — 263 с.
39. Анчишкин А. И. Прогнозирование роста социалистической экономики / А. И. Анчишкин. — М. : Экономика, 1973. — 214 с.
40. Донец Ю. Ю. Эффективность использования производственного потенциала / Ю. Ю. Донец. — Киев : Знание, 1978. — 83 с.
41. Авдеенко В. И. Производственный потенциал промышленного предприятия / В. И. Авдеенко, В. А. Котлов. — М. : Экономика, 1989. — 240 с.
42. Лукинов И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И. Лукинов, А. Онищенко, Б. Пасхавер // Вопросы экономики. — 1988. — № 3. — С. 12–16.
43. Архипов В. М. Прогнозирование производственного потенциала объединений / В. М. Архипов. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. — 160 с.
44. Фигурнов Э. Производственный потенциал социалистического общества / Э. Фигурнов // Политсамообразование. — 1982. — № 1. — С. 39.
45. Голубков Е. П. Направления и возможности применения маркетинга отечественными предприятиями / Е. П. Голубков // Экономика и право. — 2001. — № 1. — С. 92–98.
46. Максимов В. В. Моделирование процессов функционирования и развития экономического потенциала региона / В. В. Максимов // Прометей. — 2004. — № 3 (15). — С. 18–21.
47. Дубницкий В. И. Концепция маркетинга логистического управления промышленным комплексом региона / В. И. Дубницкий // Прометей. — 2004. — № 3 (15). — С. 122–128.
48. Дмитриева И. В. Методологические аспекты структурирования производственного потенциала Украины в глобальной экономике / И. В. Дмитриева, Т. Г. Кучерук // Прометей. — 2004. — № 3 (15). — С. 88–91.
49. Кваснюк Б. Структурная перестройка экономики и ее ресурсы / Б. Кваснюк // Экономика Украины. — 2003. — № 11. — С. 18–28.
50. Губерная Г. К. Социально-экономические асимметрии как проблема совершенствования государственной региональной политики / Г. К. Губерная, В. Д. Котельникова // Вісник економічної науки України. — 2005. — № 1 (7). — С. 30–36.
51. Долішній М. І. Вплив глобалізації на формування регіональної політики України / М. І. Долішній // Вісник Академії економічних наук України. — 2002. — № 1. — С. 9–12.
52. Куликов Л. М. Основы экономической теории : учеб. пособие / Л. М. Куликов. — М. : Финансы и статистика, 2004. — 400 с.
53. Мазин А. Л. Экономика труда / А. Л. Мазин. — 2-е изд. перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — 575 с.
54. Сотников В. И. Микроэкономика в структурно-логических схемах : учеб. пособие / В. И. Сотников, Ю. В. Сотникова. — Х. : Издательский дом «ИНЖЭК», 2004. — 252 с.
55. Левицька О. Сутність, генезис та еволюція поняття «людські ресурси»: системно-концептуальний підхід / О. Левицька // Україна: аспекти праці. — 2010. — № 1. — С. 37–42.
56. Маслова В. М. Управление персоналом предприятия : учеб. пособие / В. М. Маслова. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — 159 с.
57. Бухалков М. И. Управление персоналом: развитие трудового потенциала : учеб. пособие / М. И. Бухалков. — М. : Инфра-М, 2005. — 192 с.
58. Балацкий О. Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем : моногр. / Балацкий О. Ф., Лапин Е. В., Телиженко А. М. ; под общ. ред. О. Ф. Балацкого. — Сумы : ИТД Университетская книга, 2006. — 973 с.
59. Економічна енциклопедія. — Т. 3 / редкол. : Мочерный С. В. (відп. ред.) та ін. — К. : Видавничий центр Академія, 2000. — 864 с.
60. Генкин Б. М. Основы организаций труда : учеб. пособие / Б. М. Генкин, В. М. Свистунова. — М. : Норма, 2008. — 400 с.
61. Морозова Т. Г. Государственная экономическая политика : учеб. пособие / Т. Г. Морозова. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. — 255 с.
62. Приймак В. Якісні зміни трудового потенціалу регіонів України / В. Приймак // Україна: аспекти праці. — 2006. — № 7. — С. 3–7.
63. Всемирный экономический форум: рейтинг глобальной конкурентоспособности 2009–2010 [Электронный источник]. — Режим доступа : <http://gtmarket.ru/news/state/2009/09/08/2166>.
64. Расчет индексов развития человеческого потенциала. Доклад о развитии человека 2007/2008 // Весь Мир. — 2007. — 400 с.
65. Экономика : учебник. — 3-е изд. перераб. и доп. / под ред. П. С. Булатова. — М. : Экономист, 2003. — 896 с.

66. Рофе А. Н. Рынок труда : учеб. для вузов / А. Н. Рофе. — М. : Издательство «МИК», 2003. — 272 с.
67. Лібанова Е. М. Ринок праці : навч. посібник / Е. М. Лібанова. — Київ : Центр навчальної літератури, 2003. — 224 с.
68. Перехідна економіка : підручник / В. М. Геєць, Є. Г. Панченко, Е. М. Лібанова та ін. ; за ред. В. М. Гейця. — К. : Вища шк., 2003. — 591 с.
69. Онікієнко В. В. Розвиток ринку праці України: тенденції та перспективи / В. В. Онікієнко, Л. Г. Ткаченко, Л. М. Ємельяненко ; за ред. В. В. Онікієнка. — К. : Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2007. — 286 с.
70. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / О. А. Грішнова. — 3-є вид., випр. і доп. — К. : Т-во «Знання, КОО», 2007. — 559 с.
71. Эренберг Р. Дж. Современная экономика труда. Теория и государственная политика / Р. Дж. Эренберг, Р. С. Смит. — М. : МГУ, 1996. — 800 с.
72. Атаева Е. А. Классификация факторов, определяющих уровень трудового потенциала / Е. А. Атаева // Экономика промышленности. — 2005. — № 2. — С. 181–186.
73. Зінкевич Н. Тенденції українського ринку праці під впливом світової фінансової кризи / Н. Зінкевич // Україна: аспекти праці. — 2010. — № 3. — С. 10–14.
74. Сливка О. Основні елементи регіонального соціально-економічного механізму людського розвитку / О. Сливка // Україна: аспекти праці. — 2010. — № 8. — С. 26–29.
75. Стрілець А. І. Підвищення ефективності використання трудового потенціалу в сучасних умовах / А. І. Стрілець, О. В. Гурнаков, О. А. Стрілець // Менеджер. — 2009. — № 4. — С. 76–83.
76. Трофімчук Т. Проблеми та чинники реалізації людського капіталу на ринку праці України / Т. Трофімчук // Україна: аспекти праці. — 2010. — № 5. — С. 24–28.
77. Ушенко Н. В. Приватизаційні передумови трансформації трудового потенціалу в людський капітал / Н. В. Ушенко // Економіка та держава. — 2008. — № 8. — С. 101–105.
78. Шаульська Л. В. Соціально трудові відносини як чинник розвитку трудового потенціалу / Л. В. Шаульська // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 6. — С. 136–143.
79. Яновська Л. А. Оптимізація трудового потенціалу в системі менеджменту персоналу промисловості / Л. А. Яновська // Формування ринкових відносин в Україні. — 2006. — № 9. — С. 125–132.
80. Экономический потенциал административных и производственных систем : моногр. / О. Ф. Балацкий, Е. В. Лапин, А. М. Телиженко и др. ; под общ. ред. О. Ф. Балацкого. — Сумы : ИГД «Университетская книга», 2006. — 973 с.
81. Європейська хартія місцевого самоврядування (1985) // Бюлетень Бюро інформації Ради Європи в Україні / Рада Європи ; ред. кол. : Дмитрук А. та ін. [Передумова Прошко В.]. — К. : Бюро інформації РЄ в Україні, 2005. — № 11. — С. 5–10.
82. Большая советская энциклопедия / под ред. А. М. Прохорова. — М. : Сов. энциклопедия, 1974. — Т. 20. — 428 с.
83. Кузьменко В. В. Организационные аспекты управления экономическим потенциалом территории [Электронный ресурс] / В. В. Кузьменко, Е. В. Жоглина // Экономика : сб. науч. тр. СевКавГТУ. — 2008. — № 7. — Режим доступа : <http://ncstu.ru>.
84. Власова В. Концепция конкурентоспособности территории: новые тенденции и перспективы [Электронный ресурс] / В. В. Власова // Инновационный портал Уральского Федерального округа. — Режим доступа : <http://www.invur.ru>.
85. Гринчель Б. Н. Повышение конкурентоспособности территорий как обобщающая задача стратегического планирования / Б. Н. Гринчель, Н. Е. Костылева, Е. А. Смирнов. — СПб. : ИРЭ РАН, 2001. — 248 с.
86. Гриньова В. М. Роль банків в економічному розвитку регіонів [Електронний ресурс] / В. М. Гриньова, О. М. Колодізев // Міжнародна банківська конкуренція : теорія і практика. Зб. тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня — 1 червня 2007 р.). — Режим доступа : http://www.lib.academy.sumy.ua/library/Zbirnik/738_2007.htm.
87. Беляев М. Мониторинг в системе пруденциального надзора [Электронный ресурс] / М. Беляев, А. Бузуев // Банковское дело в Москве. — Режим доступа : <http://www.bdm.ru/arhiv/2008/06/7-9.html>.
88. Прокопов Б. И. Экономико-организационный инструментарий регулирования управленческой деятельности территориального образования [Электронный ресурс] / Б. И. Прокопов // Евразийский международный научно-аналитический журнал. — Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=26337>.

Надійшла до редакції 13.05.2011 р.